

13.01.2009 № 842-VI // Відом. Верхов. Ради України. – 2009. – № 26. – Ст. 331.

4. Україна. Кабінет Міністрів. Про заходи щодо підготовки та відзначення 65-ї річниці Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 років : розпорядження від 17 груд. 2008 р. № 1547-р. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/cardnpd>

5. Бібліотеки України загальнодержавного значення : історія і сучасність : зб. ст. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України ; редкол. : О. С. Онищенко (голова) [та ін.]. – К., 2007. – 253 с.

6. Гімальдинова З. В. Бібліотеки України в роки Великої Вітчизняної війни / З. В. Гімальдинова // Бібліотекознавство і бібліографія : республікан. міжвід. наук.-метод. зб. Вип. 25. – Х., 1985. – С. 12

7. Дубровіна Л. А., Онищенко О. С. Історія Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського

(1941–1964) / Л. А. Дубровіна, О. С. Онищенко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К. : Наук. думка, 2003. – 357 с.

8. Літопис Національної парламентської бібліотеки України. Ч. II. Березень 1917–1943 р. / МКТ України, Нац. парлам. б-ка України ; Авт. кол. : П. Б. Гапченко, С. Л. Зворський. – К., 2001. – С. 130–151.

9. Малолетова Н. І., Дубровіна Л. А. Нацистська бібліотечна політика у період окупації Києва у 1941–1943 рр. і доля книжкових фондів Бібліотеки Академії наук УРСР / Н. І. Малолетова, Л. А. Дубровіна // Рукописна та книжкова спадщина України. Вип. 5. – К., 2000. – С. 139–172.

10. http://korolenko.kharkov.com/nov_hist.htm

11. <http://www.odnb.odessa.ua/?link=info>

КОНФЕРЕНЦІЇ. СЕМІНАРИ. ЧИТАННЯ

ТРЕТІ СОЦІОЛОГІЧНІ ЧИТАННЯ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ПАРЛАМЕНТСЬКІЙ БІБЛІОТЕЦІ УКРАЇНИ

18 грудня 2009 року в Національній парламентській бібліотеці України (НПБУ) відбулися треті соціологічні читання «Становлення та розвиток прикладної бібліотечної соціології в Україні», які проводилися з нагоди 40-річчя заснування науково-дослідницького відділу (НДВ) Бібліотеки.

З історією започаткування в 1993 р. та проведення соціологічних читань у бібліотеках України присутніх ознайомила генеральний директор НПБУ **Т. Вилегжаніна**. Перші читання було присвячено проблемі «Бібліотека в новій соціокультурній ситуації», другі (1998) – «Інформаційні потреби населення України в умовах трансформації суспільства».

Треті соціологічні читання мали на меті визначити основні тенденції становлення та розвитку науково-дослідної роботи НПБУ, місце закладу в науковому забезпеченні діяльності бібліотек країни та розвитку наукових і навчальних дисциплін, роль кадрів у цих процесах.

У читаннях взяли участь науковці Інституту соціології НАН України, Державної (нині – Національної) академії керівних кадрів культури і мистецтв (НАКККіМ), Київського національного університету культури і мистецтв (КНУКіМ), Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства, провідні фахівці НПБУ та Національної бібліотеки України (НБУ) для дітей, Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка, Державної бібліотеки України

(ДБУ) для юнацтва, Державної науково-педагогічної бібліотеки України (ДНПБ) ім. В. О. Сухомлинського, наукових бібліотек.

Доктор філософських наук, професор, головний науковий співробітник Інституту соціології НАН України **А. Ручка** у доповіді „Культурний капітал українського соціуму: стан і тенденції” зробив акцент на сутності поняття „культурний капітал”, основних його аспектах та місці в українському суспільстві. Вперше три типи капіталу, які притаманні кожній державі, виділив французький соціолог П. Бурдьє в кінці ХХ ст. До класичного економічного він додав суспільний та культурний капітали.

Категорія культурного капіталу в межах соціологічної науки позначає сукупність інтелектуальних здібностей, знань, умінь, навичок, моральних якостей, кваліфікаційної підготовки індивіда або індивідів, які використовуються у процесі здійснення соціальної діяльності.

У сучасному українському суспільстві дисперсія (тобто розсіювання) культурного капіталу відбувається нерівномірно між різними соціальними групами українського соціуму, який поділяється на три статусні групи: високостатусну (до якої відноситься заможна політична, наукова, економічна, культурна еліта), середньостатусну (працююча частина суспільства та студентство), низькостатусну (пенсіонери, домогосподарки, безробітні, молодші школярі). У порівнянні з 1990-ми роками, участь

О. Масціпан

українського соціуму в культурі активізувалась. Але спостерігаються зміни цінностей, культурних потреб. Зараз інтерес до художньої літератури значно поступається потребі індивіда у спеціалізованих знаннях і навичках, завдяки котрим можна щось зробити, заробити, досягти (більше у матеріальному плані). Такі пріоритети є характерними саме для інформаційного суспільства, до якого так прагне Україна.

Доповідь кандидата соціологічних наук, старшого наукового співробітника Інституту соціології НАН України **Л. Скокової** було присвячено темі „Читання у структурі культурно-дозвіллевих практик населення України” (див. на с. 14–17).

Доктор історичних наук, професор, директор Інституту державного управління та інформаційної діяльності, зав. кафедри НАКККіМ **М. Слободяник** у виступі «Роль науково-дослідницького відділу НПБУ в науковому забезпеченні діяльності бібліотек України» розкрив багатогранну діяльність Бібліотеки, вказавши на три її найважливіші напрями: розвиток бібліотечної соціології, дослідження історії НПБУ, інформаційно-консультаційне та науково-аналітичне забезпечення ОУНБ у сфері розвитку наукової роботи, зокрема бібліотечної соціології. Він зазначив, що соціологічні дослідження характеризуються практичним спрямуванням і націлені на розв'язання конкретних бібліотечних проблем. Ця діяльність знайшла своє відображення в інформаційному бюлетені „Соціологічні дослідження в бібліотеках”, який видається з 1992 р.

Історичний аспект роботи НДВ включає багаторічне дослідження історії НПБУ, результатом якого стало унікальне видання „Літопис Національної парламентської бібліотеки України”. М. Слободяник високо оцінив працю його авторів – С. Зворського та П. Гапченка – подвижників і ентузіастів.

Щодо третього напрямку діяльності, виступаючий відзначив такі її ефективні форми, як проведення конкурсів на кращу науково-дослідну роботу обласних бібліотек України та підготовку кожні п'ять років оглядів науково-дослідної роботи наукових бібліотек у галузі бібліотекознавства.

Докладним аналізом відзначалася доповідь завідувачки НДВ **Л. Любаренко** «Науково-дослідна робота НПБУ (1969–2009): стан та тенденції» (див. на с. 9–13).

Про фахівців, які присвятили своє професійне життя бібліотечній науці, йшлося у виступі «Роль кадрів у становленні та розвитку науково-дослідної діяльності Бібліотеки» заступника генерального директора з наукової роботи НПБУ **З. Савіної**, яка у 1990-ті роки очолювала науково-дослідницький відділ. Більшість із них – це фахівці з вищою профільною освітою, випускники Київського, Харківського, Ленінградського інститутів культури, які вже мали великий бібліотечний досвід, перш ніж зайнятися бібліотечною наукою. Це і перша завідувачка від-

ділу, яка стояла біля витоків науково-дослідної роботи бібліотек України, Л. Вовченко, і провідні фахівці – А. Макарова, В. Матюшенко, Г. Савенок, В. Сервінська та ін. Молодь переймала досвід старших, сама навчалась азів бібліотечної науки, вносила у роботу живу енергію, свіжий погляд, завзятість.

«Соціологічна служба з вивчення читання як важливий чинник розвитку бібліотечної соціології в Україні» – назва виступу доктора педагогічних наук, професора кафедри культурології КНУКіМ **Л. Петрової**. Вона відзначила, що створення в середині 80-х років ХХ ст. галузевих соціологічних служб у бібліотеках СРСР, у т. ч. України, було зумовлено розумінням важливості досліджень реальних потреб читачів, необхідності подолання усталених стереотипів в організації їхнього обслуговування, кардинальними змінами в підходах до проведення цих розвідок, необхідністю якісного оновлення діяльності бібліотек. Відповідно до Положення про Соціологічну службу в бібліотеках системи Міністерства культури України, головною організацією було визначено Державну бібліотеку України (тодішня назва НПБУ), яка мала здійснювати загальне методичне й організаційне керівництво роботою бібліотек – учасниць Служби. Її робочим органом став сектор соціології читання, спеціально створений у 1989 р. у відділі науково-дослідної роботи.

Організовані й проведені з того часу численні дослідження тенденцій і пріоритетів читання в бібліотеках, змін у структурі читачів та їхніх характеристиках, динаміки читацьких потреб залежно від багатьох факторів створили підґрунтя для формування бібліотечної соціології як галузевої науки в межах бібліотекознавства.

Доктор історичних наук, декан факультету культурології, зав. кафедри книгознавства і бібліотекознавства КНУКіМ **Т. Новальська** розкрила тему „Внесок науково-дослідницького відділу НПБУ у розвиток наукових та навчальних дисциплін”. Проведені відділом системні соціологічні дослідження читача як основного об'єкта бібліотечної діяльності зумовили постановку питання про узагальнення матеріалів історії вивчення читача, розроблення концепції українського бібліотечного читачезнавства як окремої галузі спеціального бібліотекознавства.

Було відзначено, що вагомий внесок зроблено в розвиток навчальних дисциплін профільних ВНЗ, зокрема КНУКіМ. У лекціях з бібліотекознавства, бібліотечно-інформаційного обслуговування широко використовуються матеріали науково-дослідницьких робіт відділу. А проблеми вивчення читача сьогодні виділено в окрему дисципліну – «Соціологія книги і читання», в ході опанування якої студенти часто звертаються до робіт НДВ – як методичного характеру, так і за результатами досліджень.

Для чого потрібна в бібліотечній справі соціологія і чому без неї сьогоднішня бібліотека не може якісно

працювати розповіла у своєму виступі «Удосконалення практичної діяльності – основне завдання прикладної бібліотечної соціології» головний бібліотекар НДВ **Т. Богуш**. Оскільки сутність соціології полягає у вивченні закономірностей розвитку суспільства через дослідження у ньому поведінки людей, соціальних основ цієї поведінки, інтересів людей, їхніх ціннісних орієнтацій, то саме ця наука може запропонувати бібліотеці адекватну інформацію про соціокультурне середовище, в якому вона функціонує.

Найчастіше об'єктом досліджень у бібліотеках стає користувач, тематика його інформаційних запитів, відповідність їм бібліотечних послуг тощо. Доповідач навела конкретні приклади того, як результати проведених соціологічних розвідок допомогли подолати конкретні негативні прояви, удосконалити засоби, форми і методи роботи, прийняти науково обґрунтовані рішення щодо розвитку бібліотек.

«Використання методу „усної історії” в дослідженнях з історії бібліотечної справи» – тема виступу кандидата історичних наук, завідувача сектору Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства **С. Зворського**. Цей уже досить поширений сьогодні напрям соціально-гуманітарних досліджень, зокрема в історичному краєзнавстві, архівістиці, надзвичайно динамічно розвивається і головним його предметом є суб'єктивний досвід окремих людей, учасників або очевидців тих чи інших подій.

Метод „усної історії” – новий спосіб залучення до аналізу іншої категорії джерел поряд із писемними джерелами та матеріальними об'єктами. У бібліотечній соціології, історії бібліотечної справи цей метод ще не набув поширення, але є дуже перспективним. Так, у дослідженні історії НПБУ паралельно з використанням традиційної джерельної бази при вивченні окремих подій, особливо повоєнного періоду, дослідники спиралися на усні спогади ветеранів Бібліотеки. Особливо доречним цей метод був у разі відсутності будь-яких інших архівних документів.

Особливий акцент на третій соціологічних читаннях було зроблено на проблемі „кризи читання”, яка найбільше проявилася у дитячому та юнацькому середовищі. На вирішення цього питання зорієнтована Державна цільова програма підтримки та розвитку читання на період до 2015 року, яка розроблялася протягом 2009 р. фахівцями НБУ для дітей спільно з ДБУ для юнацтва. Основою для створення проекту програми стали результати наукових соціологічних досліджень у царині читання дітей та юнацтва, що їх проводили профільні бібліотеки України протягом останніх років.

У виступі завідувачки відділу науково-дослідницької роботи НБУ для дітей **О. Петренко** «Соціологічні дослідження бібліотек України для дітей як

підґрунтя підготовки Державної цільової програми підтримки та розвитку читання» на основі цих розвідок було докладно проаналізовано стан дитячого читання на початку ХХІ ст. Одержані дані засвідчили падіння інтересу до друкованої книги, що може призвести у майбутньому до невиправних наслідків. Тому виникла нагальна потреба надання державної підтримки щодо створення умов для розвитку інтелектуального потенціалу нації, зокрема шляхом підвищення читацької активності.

Заступник директора ДБУ для юнацтва **Т. Сопова** у виступі «Читання юнацтва (за матеріалами соціологічних досліджень)» продовжила обговорення проблеми читання дітей та підлітків. Тематика відповідних соціологічних досліджень є досить широкою, але всі вони в кінцевому підсумку націлені на вивчення тенденцій молодіжного читання, шляхів професійного впливу на цей процес з боку бібліотечних працівників, застосування різноманітних засобів залучення та збереження в бібліотеках свого читача.

За останні три роки обласні бібліотеки для юнацтва провели близько 100 досліджень, опитувань, анкетувань, результати яких свідчать, що, по-перше, в юнацькому віці знижується інтенсивність читання, по-друге, формується ставлення до читання як до нудної та нікому не потрібної справи і, по-третє, більше ніж у два рази збільшилася частина тих, хто не має вдома книжок.

Фахівці відзначають, що це пов'язано з тими соціальними перетвореннями, які відбуваються в українському суспільстві: зміною дозвіллевих орієнтацій (перехід до аудіовізуальних і електронних форм культури переважно пасивно-розважального характеру); падінням авторитету й ролі основних інститутів виховання читацької культури – сім'ї та школи; переорієнтацією на однолітків і вулицю у процесі формування світогляду та життєвих цінностей.

Як за таких обставин можна підійти до вирішення питання залучення до книги молоді, сприяти зростанню її духовного та інтелектуального потенціалу продемонструвало дослідження „Харків – територія читання молоді”. Із завданнями та результатами цього масштабного дослідницького проекту ознайомила присутніх одна з його розробників і виконавців, бібліотекар ХДНБ ім. В.Г. Короленка **Ю. Ходарева** (див. на с. 18–20).

Виступи всіх учасників третій соціологічних читань переконливо засвідчили, що сьогодні бібліотечнознавчі розвідки як різновид прикладних досліджень галузевої соціології дають емпіричний рівень соціологічного знання, мають виражену практичну спрямованість і забезпечують можливість організувати діяльність бібліотек з урахуванням потреб наявних чи потенційних користувачів.